

กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว

Mechanism for Thai-Lao Borderland Relations

ดร.โสภี อุ้นทะยา*
Sopee Untaya

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษากลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และเทศบาลเมือง ไกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้ แนวคิดพื้นที่ชายแดน และชาติพันธุ์สัมพันธ์ เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

ผลของการศึกษาพบว่า คนในชุมชนมีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ด้วยงานประเพณี และพิธีกรรมที่ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา การสร้างความสัมพันธ์ด้วยการค้าและการท่องเที่ยวที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์นำไปสู่ความสัมพันธ์อื่นๆ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม

คำสำคัญ : กลไกการสร้างความสัมพันธ์ พื้นที่ชายแดน

Abstract

Mechanism for Thai-Lao borderland relations case study Mukdahan - Savanakat by use idea frame Borderland and Ethnicity. They join the relation other bring about to the living accompanied with in the social by have mechanical in taste gutter relation crow with tradition work- the ceremonial has that to ever minister continue come to on belief original base and the Buddhism. They join the relation with the business and the tourism that the advantage accompany with the Kinship and Patron-client Relationship. Relation network brings about to other relation for coexisting in the social.

Keyword : Mechanism Relation Borderland

* คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

Dean of The Faculty of Humanity and Social Science, Kalasin Rajabhat University

บทนำ

พื้นที่ชายแดนมีความหมายที่หลากหลายและแบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่ละลักษณะไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจน มีการทับซ้อนกันอยู่ ความหมายของพื้นที่ชายแดนเลื่อนไหลไปตามระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง กิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

Wilson and Donnan (2002 : 3-6) มองว่า ชายแดนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่ต้องรองได้ทั้งระดับปฏิบัติการและระดับการนิยามความหมายต่อกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ผู้คนในพื้นที่พรมแดนสามารถต่อรองและให้ความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐได้ ส่วน Walker (1997) นำเสนอว่า รัฐชาติไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดกติกาต่างๆ ในบริเวณชายแดนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้นก็สามารถที่จะสร้างสรรค์ ตอรองและอธิบายการให้ความหมายของชายแดนโดยตัวของเขาเองโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ

เขตแดนหรือชายแดนของรัฐชาติจึงถูกกำหนดแน่นอนอย่างตายตัวบนแผนที่ และต้องได้รับการยอมรับจากกระบวนกฎหมายระหว่างประเทศ เขตแดนบ่งบอกถึงอำนาจอธิปไตยและการควบคุมของรัฐเหนือประชาชนพลเมือง การล่วงละเมิดเขตแดน อาจนำมาซึ่งการใช้กำลังทหารและความรุนแรงหรือการข่มขู่คุกคาม ใช้กำลังเพื่อปกป้องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของรัฐชาติ นับเนื่องตั้งแต่ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา นักมานุษยวิทยาเริ่มใช้พื้นที่ชายแดนเป็นหน่วยวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐชาติ ในลักษณะที่เคลื่อนไหวและซับซ้อนมากขึ้น (ยศ สันตสมบัติ. 2551 : 53-56) แนวคิดเรื่องพรมแดนยังเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่จำเป็นต้องมีการตีความหมายใหม่ โดยสลับตำแหน่งแห่งที่ความสัมพันธ์ และอำนาจระหว่างสิ่งที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางคือรัฐ และสิ่งที่ เป็นชายขอบคือท้องถิ่นเสียใหม่ กล่าวคือ การศึกษาพรมแดนโดยการตีความ และให้ความหมายโดยผู้ที่อาศัย และใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เหล่านั้นเป็นศูนย์กลาง พรมแดนในแง่นี้จึงเป็น คนละอันกับสิ่งที่รัฐใช้เพื่อกำหนดขอบเขต หากแต่เป็นพื้นที่ที่มีการต่อรอง (negotiating space) และสร้างความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลา (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2545 : 5)

ชายแดนจึงไม่ใช่เส้นที่ขีดหรือกำหนดไว้ไว้อย่างตายตัว แต่ถูกขยับไปมา ถูกลบ ขีดฆ่า และขีดเขียนขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อให้คน สิ่งของ หรือความคิด ข้ามไปข้าม มาบนพื้นที่ชายแดน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ อำนาจ การต่อรอง การช่วงชิง ในปฏิบัติการกิจกรรมของกลุ่มคน หรือบุคคลในแต่ละช่วงเวลาและสถานที่

พื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในเขตจังหวัดมุกดาหาร และแขวงสะหวันนะเขต มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศอย่างชัดเจน ในระยะทางกว่า 70 กิโลเมตร สภาพทางภูมิศาสตร์แบ่งแยกพื้นที่ และผู้คนออกจากกัน แม่น้ำซึ่งเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ตามธรรมชาติ นอกจากเป็นที่พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิต ยังมีความหมายผูกโยงกับวิถีชีวิตและเรื่องราวที่หลากหลายในสังคมมนุษย์ ผู้คนที่อาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำ ซึ่งถูกสถาปนาให้เป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างพื้นที่ แต่ผู้คนสองฝั่งโขงยังข้ามไปมาหาสู่กัน แม้จะถูกแบ่งแยกออกเป็นคนละรัฐก็ตาม

จังหวัดมุกดาหารพื้นที่ชายแดนที่ถูกกำหนดให้เป็นประตูอินโดจีนตามแผนการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน เป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย แขวงสะหวันนะเขต เป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอันดับสองรองจากนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าของภูมิภาคแล้ว ยังมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการเมือง การศึกษาและอื่นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนหลากหลายที่ข้ามเส้นเขตแดนรัฐชาติในบริบทที่แตกต่างกัน

จากข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ ตำนาน และจากเรื่องเล่า เสียงพูด เรียกร้อง ต่อรอง ฯลฯ ของผู้คนในชุมชนในบริบทต่างๆ จากการปะทะปฏิสัมพันธ์ ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เทศบาลเมืองมุกดาหารเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต ทำให้ทราบถึงกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งโขงที่ปะทะปฏิสัมพันธ์จากอดีตสืบเนื่องต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

แผนที่จังหวัดมุกดาหาร แผนที่แขวงสะหวันนะเขต

ประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า : สำนักร่วมความสัมพันธ์สองฝั่งโขง

จากหลักฐานเอกสารทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าในพื้นที่ชายแดน แสดงให้เห็นจุดร่วมทางประวัติศาสตร์ว่าผู้ก่อตั้งชุมชนทั้งสองฝั่งโขง มีที่มาจากกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน คือ เป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจาก บ้านหลวงโพนสิม มาตั้งเป็นบ้านเมืองมุกดาหารและสะหวันนะเขต

“ตามประวัติการสร้างเมืองมุกดาหารกล่าวกันว่า บรรพบุรุษของชาวมุกดาหาร ได้ข้ามปากมาจาก บ้านหลวงโพนสิม ซึ่งก็คือบริเวณพระธาตุอิงฮังในแขวงสะหวันนะเขต ปัจจุบัน เมื่อข้ามแม่น้ำโขงมาถึงปากห้วยมุก ได้พบวัดร้างและต้นตาลเจ็ดยอดอยู่ริมฝั่งโขง จึงกลับไปรายงานเจ้า จันทกนิรี บุตรของเจ้าจันทรสุริยวงศ์ ผู้ตั้งบ้านหลวงโพนสิมให้ทราบ เจ้าจันทรกนิรีซึ่งขณะนั้น ปกครองบ้านโพนสิมต่อจากบิดา และกำลังคิดขยายขยายตั้งเมืองใหม่ เห็นว่าริมฝั่งแม่น้ำโขงตรงปากห้วยมุกคงเป็นเมืองเก่ามาก่อน และมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าฝั่งซ้าย จึงพร้อมใจกันอพยพผู้คนข้ามมาหักร้างถางพงตั้งเมืองใหม่บริเวณปากห้วยมุกในปี พ.ศ. 2310 ...”

(ดวงจำปา. 2542 : 41-42)

“จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่เล่าสืบต่อกันมา (คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต : 2540) กล่าวกันว่า การสร้างบ้านแปลงเมืองเป็นเมืองสะหวันนะเขต และมีผู้คนมาอาศัยอยู่นั้น ปรากฏว่ามีขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรล้านช้าง บรรพบุรุษของชาวเมืองสะหวันนะเขต

อพยพมาจากเมืองน่านน้อยอ้อยหนู อาณาจักรสิบสองจุไท แล้วมาตั้งบ้านเรือนเป็น **บ้านหลวงโพนสิม** ในปัจจุบันอยู่ห่างจากเมืองโกสพนมวิหานไปทางตะวันออกประมาณ 18 กิโลเมตร บ้านหลวงโพนสิม ได้มาจากชื่อของท้าวหลวงและนางสิมมา คู่สามีภรรยา ผู้เป็นเจ้าปกครองเมือง.....ต่อมาเมื่อท้าวหลวงและนางสิมมาเสียชีวิต ท้าวแก้วสิมมะลีซึ่งเป็นลูกชายได้อพยพครอบครัวญาติพี่น้องไปตั้งเมืองใหม่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ทุ่งนาค้า จนกระทั่งปี ค.ศ. 1893 เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองประเทศลาว ท่านโอแดนฮอล (ODENHOL) ร่วมกับยาท่านกินรี และคนเฒ่าคนแก่ในเวลานั้นตั้งชื่อเมืองใหม่เป็นแขวงในวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1907 ให้ชื่อว่า แขวงสุวรรณเขต แต่คนทั้งหลายมักจะเรียกว่าสะหวันนะเขต มาจนถึงปัจจุบัน...”

ในบริบทของประวัติศาสตร์ พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต จึงเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาลทั้งนี้เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมที่ไม่มีเส้นเขตแดนมาขวางกั้น แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นเขตแดนก็ตาม แต่เสียงของผู้คนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขงหลายประโยคหลายถ้อยคำ เล่าถึงอดีตในความหมายคล้ายคลึงกันว่า

“...ไม่เคยคิดว่าแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นเขตแดน ก็ข้ามไปข้ามมาตั้งแต่เด็กๆ ไม่เห็นมีปัญหาอะไร”

“...เมื่อก่อนก็พายเรือไปขายผัก ขายกล้วย ขากลับก็ซื้อปลาจากชาวบ้านที่เขาจับปลากันฝั่งโน้นมาได้มีซื้อหามาอะไร”

“...สมัยผมหนุ่มๆ ข้ามไปเที่ยวประจำ เวลาที่เขามีนงานก็ไปเที่ยว เหมือนไปเที่ยวงานวัดบ้านเรา”

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายของนักมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เช่น คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) และชาร์ล คายส์ (Charles Keyes) ซึ่งเห็นว่า พื้นฐานสำคัญของการสร้างความเหมือนและความต่างของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ มาจากแนวคิดเรื่องกำเนิดหรือต้นกำเนิดร่วม (shared descent) ที่คนในกลุ่มเชื่อว่าสืบทอด และปฏิบัติร่วมกันมาจนกลายเป็นที่มาและรากฐานของกลุ่ม (primordial attachment) ที่มาของกำเนิดร่วมอันเป็นอัตลักษณ์ทาง

ชาติพันธุ์ อาจมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงที่มา การอพยพมาตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ ความทรงจำร่วมถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน (ปันแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546 : 7)

พุทธศาสนา : ศรัทธาเชื่อมโยงความสัมพันธ์

ศาสนาพุทธมีแนวคิดเป็นสากลที่สามารถดึงดูดผู้คนต่างเชื้อชาติต่างเผ่าพันธุ์ให้มาอยู่ร่วมกันได้ ทำนองเดียวกับการที่ชนกลุ่มน้อยยอมรับนับถือพุทธศาสนา ทำให้วัดเข้ามาแทนที่บ้านของหัวหน้าหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย (Evans.1999 : 13)

ในพื้นที่ชายแดนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร โดยเฉพาะในบริเวณใกล้จุดผ่านแดนถาวร ท่าเรือข้ามฟากมุกดาหาร-สะหวันนะเขต จะเป็นพื้นที่ที่มีวัดหลายวัดบริเวณของวัดจะอยู่ใกล้ชิดกันกำแพงวัดบางวัดจะติดกัน ในระยะทางประมาณเกือบสองกิโลเมตรบนถนนสำราญชายโขง มีวัดตั้งอยู่บนถนนสายนี้เรียงกันจำนวน 4 วัด คือ วัดศรีมงคลใต้ วัดยอดแก้วศรีวิชัย วัดศรีบุญเรือง วัดศรีสุเมงค์ รวมทั้งวัดศรีมงคลเหนืออีกวัดหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่เหนือห้วยมุกห่างจากจุดผ่านแดนถาวรไม่มากนัก

วัดแต่ละวัดในบริเวณนี้ล้วนมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญ ที่บอกเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตผู้คนของเมืองนี้ในอดีตทั้งสิ้น รวมทั้งยังเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญอีกด้วย ภายในวัดแต่ละวัดจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่เคารพสักการะของชาวเมืองมุกดาหารมานานถึงปัจจุบัน เช่น พระเจ้าองค์หลวงในวัดศรีมงคลใต้ พระธาตุศรีสุมงคลในวัดศรีสุเมงค์ พระธาตุพนมจำลองในวัดยอดแก้วศรีวิชัย พระพุทธสิงห์สองในวัดศรีบุญเรือง เป็นต้น

ในชุมชนเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหานก็จะมีวัดในชุมชนแต่ละชุมชนเช่นกัน แต่วัดที่นับว่าเป็นศูนย์กลางสำคัญในเมืองโกสอนพมวิหานคือวัดไชยพุม หรือวัดใหญ่ไชยพุม เป็นสถานที่สำคัญศูนย์กลางของการจัดพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในเมืองโกสอนพมวิหาน ทั้งยังเป็นโรงเรียนนักรัศมีที่พระภิกษุสามเณรมาศึกษาเล่าเรียนกันมาก และเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์ใบลานอีกด้วย

วัดไชยชุม เมืองโกสณพมวิทาน พระเจ้าองค์หลวงวัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร

วัดในชุมชนชายแดนสองฝั่งโขงจึงเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้มีความผูกพันสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้วยความเชื่อความศรัทธาตามหลักธรรมในพุทธศาสนา สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขแม้ต่างชาติเผ่าพันธุ์ พิธีกรรมและงานประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาบนพื้นที่แห่งนี้จึงมีพุทธศาสนิกชนและคนทั่วไปให้ความสนใจเข้าร่วมพิธีกรรมมากมาย

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม : พื้นฐานความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชุมชน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อถือร่วมกัน พลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำ เป็นอุดมการณ์ร่วมของสังคม เพื่อยืนยันถึงสิทธิ์ในพื้นที่ที่เคยอยู่ในความคุ้มครองของบรรพบุรุษของเขาเหล่านั้น ก่อนที่พรมแดนรัฐชาติจะมาขีดกั้นความสัมพันธ์แยกเขาออกจากกัน

จากเรื่องเล่าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่สองฝั่งโขงซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิม สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องเทวดา ผี ผสมกลมกลืนกับความเชื่อความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธของผู้คนในชุมชนชายแดน แสดงถึงนัยที่แฝงอยู่ในเรื่องเล่าเหล่านั้นว่ามีความหมายเกินกว่าเป็นเรื่องเล่าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขานับถือเท่านั้น แต่เขาเหล่านั้นต้องการบอกว่า พื้นที่ชายแดนสองฝั่งโขงเป็นพื้นที่ของบรรพบุรุษที่นับถือของพวกเขา เขามีบรรพบุรุษร่วมกัน บรรพบุรุษที่ปกป้องคุ้มครองให้คำสั่งสอนพวกเขาตลอดมา มีกฎระเบียบในการดำรงชีวิต มีความเชื่อร่วมกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกัน

มายาวนาน แม้กฎหมายระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ แบ่งพื้นที่ของประเทศออกจากกัน พื้นที่ที่เคยต่อเนื่องกันก็ไม่สามารถที่จะต่อเนื่องเชื่อมโยงกันได้อีกต่อไป การข้ามแดนต้องมีหนังสือเดินทางแต่การแบ่งแยกอาณาเขตอย่างเด็ดขาดดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อาณาเขตนั้นขาดการติดต่อสื่อสารขาดความสัมพันธ์ต่อกัน

ในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองโกสอนพมวิหานมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของผู้คนสองฝั่งโขงมาทำพิธีร่วมกันมีความสัมพันธ์กัน บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สั่งสมสืบสานต่อกันมาด้วยประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นตามวาระ ผสมผสานความเชื่อระหว่างผีและพุทธที่ปฏิบัติร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

วันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี จะมีพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ณ ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง ที่บริเวณท่าเรือข้ามฟากจุดผ่านแดนถาวร เขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร โดยมีนางเทียม (ร่างทรง) กราบไหว้อัญเชิญเจ้าพ่อฟามุงเมือง และเจ้าแม่สองนางพี่น้องเข้าทรง การประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเชื่อถือศรัทธาเป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่ผู้พบเห็น โดยมีประชาชนชาวมุกดาหาร และต่างจังหวัดรวมทั้งพี่น้องชาวจีน ชาวลาว ชาวเวียดนามทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง นำดอกไม้ ธูปเทียน น้ำอบ น้ำหอม และอาหารต่างๆ มาถวาย เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ด้วยความเคารพศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง

ในขณะที่เดียวกันที่ฝั่งตรงกันข้ามของแม่น้ำโขง ณ หอมนะเหล็กศาลหลักเมืองโกสอนพมวิหานก็มีพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อในศาลหลักเมืองเช่นกัน มีผู้มาร่วมพิธีอย่างหลากหลายนอกจากคนลาวแล้วก็มีคนไทย คนเวียดนาม คนจีนและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวตะวันตก มาร่วมพิธีกรรมในครั้งนี้ เมื่อการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อในหอมนะเหล็กเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้มาร่วมพิธีก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน พูดคุยกัน บางคนก็รู้จักกันดีเพราะเป็นคนในชุมชนเดียวกัน บางคนไม่รู้จักกันมาก่อนก็จะได้รู้จักกันพูดคุยทักทายกัน เรื่องที่พูดคุยกันส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เล่าให้ลูกหลานที่เพิ่งมาร่วมพิธีเป็นครั้งแรกฟังถึงเรื่องราวของเจ้าพ่อ และเหตุการณ์อภินิหารของเจ้าพ่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หอมนะเหล็กแห่งนี้

พิธีกรรมที่หอมะเหล็กหลักเมืองโกสอนพมวิทาน ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง

เมื่อเสร็จพิธีกรรมบวงสรวงหอมะเหล็กหลักเมือง ชาวบ้านต่างก็ช่วยกันเก็บกวาดพื้นที่ซึ่งเขาเชื่อว่าจะได้อานิสงส์ผลบุญเจ้าพ่อจะช่วยให้มีความสุขประสบความสำเร็จดังที่ปรารถนา มีบางคนก็ทำพิธีบนบานขอสิ่งต่างๆ ที่ตนประสงค์ต่อจากพิธีกรรมบวงสรวงใหญ่ประจำปี บางคนก็กลับบ้านพร้อมรอยความหวังที่ได้บนบานขอต่อเจ้าพ่อในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ในวันนั้น

พิธีกรรมเป็นการรวมพลังของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคง อบอุ่น พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ความเป็นพวกเดียวกัน ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ของกลุ่มชน นอกจากนี้ นั่นหน้าที่ประการสำคัญของพิธีกรรมก็คือ ช่วยให้นุชนมีความมั่นคงทางใจ มีความสบายใจขึ้น เพราะพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการขอร้องให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ ดังเช่น ขอฝน ขอให้ผลผลิตดี ขอให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ (ศิราพร ณ ถลาง. 2548 : 322)

ความเชื่อเหนือสิ่งธรรมชาติเป็นความเชื่อในพลังอำนาจที่จะดลบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรากฏในรูปแบบของศาสนาและไสยศาสตร์ ความเชื่อทั้งสองอย่างสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์เรื่อยมาตั้งแต่โบราณ ความเชื่อเหนือสิ่งธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการควบคุมและกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระบบแบบแผนเกิดเป็นจารีตประเพณีที่จะอยู่ร่วมกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือเป็นแหล่งที่มาของอำนาจที่ควบคุมมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันนั่นเอง (รัตนา โตสกุล. 2548 : 90)

แข่งเรือ : งานประเพณีประสานความสัมพันธ์

แข่งเรือเป็นงานประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดมาแต่โบราณ ตามวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำโขง สร้างความสนุกสนานและก่อให้เกิดความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันของผู้คนที่เข้าแข่งขัน ส่วนใหญ่จะมีการจัดการแข่งขันในวันเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในวันเดียวกัน ส่วนกำหนดการและพิธีการต่างๆ จะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ สำหรับชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารจะมีการเตรียมการก่อนเข้าแข่งขัน มีการประชุมวางแผนร่วมกันในแต่ละชุมชนซึ่งจะช่วยกันสร้างเรือเข้าแข่งขัน คัดเลือกผู้ที่จะเป็นฝีพาย ฝึกซ้อมพายเรือให้พร้อมเพรียงเข้มแข็ง มีการจัดเตรียมตกแต่งขบวนแห่ของแต่ละชุมชน ผู้เข้าร่วมขบวนจะแต่งกายสวยงามด้วยเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างหลากหลาย มีการฟ้อนรำประกอบดนตรีพื้นเมืองที่ไพเราะงดงาม

พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในวันออกพรรษาจึงมีผู้คนมากมายที่มาชมประเพณีแข่งเรือ แม่น้ำโขงซึ่งเป็นเส้นกั้นพรมแดน กลักลับกลายเป็นสนามแข่งขันเรือยาวเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พื้นที่ลานกว้างหน้าศาลเจ้าแม่สองนาง พื้นที่กลายเป็นสถานที่รับประทานอาหารร่วมกันระหว่างคนไทยกับคนลาว ที่จะเข้าแข่งขันพายเรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์ ทั้งคนไทยคนลาวเข้ามากราบไหว้สักการะเจ้าแม่สองนางพี่น้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือร่วมกัน ก่อนเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ในแม่น้ำโขงและก่อนการแข่งขันพายเรือ เพื่อความปลอดภัยและเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต

เมื่อแข่งขันเรือยาวแล้วในวันรุ่งขึ้นก็เป็นวันเปิดพรมแดนให้ชาวไทยชาวลาวข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปมาหากันได้อย่างเสรี ไม่มีการเก็บเงินค่าเหยียบแผ่นดินของทั้งสองประเทศ ผู้ข้ามไปมาจะเสียเงินค่าเรือข้ามฟากเท่านั้น ซึ่งในวันนั้นจะมีผู้คนข้ามแดนจำนวนมากทางเทศบาลเมืองมุกดาหารและเมืองโกสอนพมิวนานก็ได้จัดแพขนานยนต์ลำใหญ่ที่เคยขนรถยนต์ข้ามฟากเมื่อครั้งยังไม่มีสะพาน ให้มารับส่งผู้โดยสารข้ามฟากในวันนี้ด้วย

แข่งเรือในวันออกพรรษา แพนานายนต์ในวันเปิดพรมแดนไทย-ลาว

พื้นที่ชายแดนสองฝั่งโขงในวันนั้นจึงเชื่อมต่อเป็นพื้นที่เดียวกัน ผู้คนข้ามไปมาหากันอย่างเสรี ซึ่งเป็นวันที่เกี่ยวเนื่องจากงานประเพณีออกพรรษา วันสำคัญทางพุทธศาสนาที่คนไทยและคนลาวต่างนับถือร่วมกัน

ผลประโยชน์ร่วมกัน : การค้า การท่องเที่ยวสวนสัมพันธ์พื้นที่ชายแดน

“ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขตตรงนี้ดี มีจุดเด่นตรงที่เป็นเมืองชนเมือง ... มันเชื่อมความสัมพันธ์หลายอย่าง ที่ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้คนอย่างมากมาย ทั้งชาวไทยชาวลาว จีน เวียดนาม... นับเป็นอันสงส์ของความเป็นชายแดนที่ส่งเสริมให้มุกดาหารมีเศรษฐกิจดีเพราะการค้าขาย ตั้งแต่ร้านอาหาร ร้านค้าสถานที่บริการ และที่สำคัญคือตลาดอินโดจีน...”

เจ้าของร้านอาหารริมฝั่งแม่น้ำโขงร้านหนึ่งในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม และภาคภูมิใจ โดยเฉพาะตลาดอินโดจีน

ตลาดอินโดจีนตั้งอยู่ถนนชายโขง ใกล้จุดผ่านแดนถาวรและท่าเรือข้ามฟาก เขตเทศบาลเมืองจังหวัดมุกดาหาร เป็นพื้นที่ที่มีระยะทางยาวเลียบริมฝั่งแม่น้ำโขงประมาณกว่าหนึ่งกิโลเมตร ตั้งแต่ศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง หรือหน้าบริเวณวัดศรีมงคลใต้ จนถึงบริเวณหน้าวัดศรีมงคล มีร้านค้าทั้งถาวรและชั่วคราวตั้งอยู่ข้างถนนและในชั้นใต้ดินติดริมฝั่งโขงอีกด้วย สินค้าที่ขายมีมากมายหลายชนิด มีทั้งสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าในท้องถิ่นประเทศไทย สินค้าจากต่างประเทศ เช่น จากประเทศจีน เวียดนาม และลาว

บริเวณชุมชนศรีบุญเรือง ชุมชนศรียอดแก้ว และชุมชนไชยมงคลจึงเป็นชุมชนการค้าที่แออัด ผู้คนหลากหลายมีปฏิสัมพันธ์กันหลายรูปแบบ เติบโตด้วยผลประโยชน์เป็นพื้นที่ทำมาหากินของชาวมุกดาหารชุมชนดั้งเดิม และพ่อค้าแม่ค้าต่างจังหวัดต่างแดน เช่น แม่ค้าขายล็อตเตอรี่จากจังหวัดเลย แม่ค้าขายกล้วยไม้จากลาว แม่ค้าขายสมุนไพรจากเวียงจันทน์ พ่อค้าแม่ค้าขายเครื่องเงิน เครื่องไฟฟ้า ขายอาหารแห้งชาวเวียดนาม รวมทั้งพ่อค้าแม่ค้าที่ขายอาหารและน้ำดื่มให้กับผู้ซื้อสินค้าและนักท่องเที่ยว ในวันงานเทศกาลประเพณีบางงานเช่น งานวันแข่งเรือออกพรรษาก็มีช้างเร่ร่อนถูกพามาหากินในตลาดอินโดจีนเช่นกัน

ความหลากหลายของกลุ่มผู้ขายเป็นเสน่ห์และสร้างสีสันให้กับตลาดอินโดจีนได้อย่างน่าสนใจ เพราะผู้ซื้อที่มีค่านิยมในการบริโภคสินค้าจากต่างประเทศก็จะนิยมซื้อสินค้าจากผู้ขายที่เป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ผลิตสินค้านั้นหรือนำสินค้านั้นมาขาย ซึ่งมีหลากหลายทั้งไทย ลาว จีน เวียดนาม แม้จะมีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในบางขณะ แต่เขาเหล่านั้นก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้วยผลประโยชน์ร่วมกันเกี่ยวโยงเป็นเครือข่ายซึ่งไม่เพียงแต่พ่อค้าแม่ค้าในตลาดอินโดจีนเท่านั้น ความสัมพันธ์บนผลประโยชน์จากการค้าการบริการยังโยงใยไปถึงผู้ขายบริการอื่นๆ โดยเฉพาะธุรกิจการท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

นอกจากศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำจังหวัดมุกดาหารแล้ว ก็ยังมีบริษัทจัดบริการการท่องเที่ยวเอกชนหลายแห่ง มีทั้งบริษัทของชาวไทย ชาวลาวและเวียดนาม บางบริษัทมีพนักงานนำเที่ยวทั้งชาวไทย ลาวและเวียดนาม ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในฐานะนายจ้างกับลูกจ้าง หรือลูกจ้างกับลูกจ้างในบริษัทเดียวกัน หรือระหว่างบริษัทที่ต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยวเช่น บริษัทจัดการท่องเที่ยว โรงแรม ร้านอาหาร ร้านค้าขายของที่ระลึก พาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว และผู้ขายบริการอื่นๆ เป็นต้น

แม่ค้าชาวไทยคนหนึ่งกล่าวถึงวิถีชีวิตการค้าขายข้ามพรมแดนอันเป็นอาชีพหลักสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวของเธอมาเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว เธอเน้นย้ำถึงการพึ่งพาอาศัยและการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันด้วยภาษาที่เข้าใจกันได้ บนพื้นฐานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยวที่ผูกโยงพวกเขาให้มีความสัมพันธ์กันมาเนิ่นนาน

จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต จึงเป็นเมืองชายแดนที่มีเศรษฐกิจการค้าดีแห่งหนึ่งในบรรดาเมืองชายแดนทั้งหลาย เพราะพื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงเป็น

พื้นที่ที่มีประชาชนอาศัยอยู่มาก เป็นชุมชนที่เป็นเมืองใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต มีการติดต่อประสานความสัมพันธ์ต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าต่อกัน เป็นพื้นที่ที่ส่งผ่านสินค้าจากต่างประเทศที่สำคัญคือจากประเทศจีนและเวียดนาม เพื่อนำมาขายในประเทศไทยและส่งต่อไปยังประเทศพม่า รวมทั้งส่งสินค้าจากประเทศไทยไปขายยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามอีกด้วย ผลประโยชน์บนพื้นที่ชายแดนแห่งนี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่เชื่อมความสัมพันธ์สองฝั่งโขงให้แนบแน่นมาเนิ่นนาน

ระบบอุปถัมภ์ : ความสัมพันธ์อำพรางบนพื้นที่ชายแดน

ความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ (Patron - Client Relationship) หมายถึง ความสัมพันธ์คู่ (Dyadic Relationship) ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ผู้อุปถัมภ์มีฐานะเหนือกว่าผู้รับอุปถัมภ์ คุณลักษณะของความสัมพันธ์อยู่ที่ความเป็นมิตรที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน (ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์. 2545 : 229)

การพึ่งพาอาศัยในความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ เป็นความสัมพันธ์แบบหนึ่งที่สร้างความผูกพันและผลประโยชน์ให้กับคนทั้งสองฝ่ายในพื้นที่ชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต ผู้อุปถัมภ์ส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทย และมีผู้รับอุปถัมภ์เป็นชาวลาว มีความสัมพันธ์ในรูปแบบ นายจ้างกับลูกจ้าง ในร้านอาหาร โรงแรม ร้านขายเสื้อผ้า เครื่องใช้ โรงงาน ปั่นน้ำมัน ฯลฯ ซึ่งทั้งสองฝ่ายได้รับผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ยินดีปฏิบัติตามเงื่อนไขของแต่ละฝ่ายที่ตกลงกัน เพราะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน

ผู้อุปถัมภ์ชาวไทยให้พื้นที่นาเป็นที่อยู่ที่ทำมาหากินของชาวลาวอพยพ ให้นานาและแบ่งผลประโยชน์บางส่วนให้ตามตกลงกัน บางคนก็ให้ทำสวนเผ่าสวนผลไม้ ปลุกผักขาย แล้วแบ่งผลประโยชน์ให้ ในเวลารว่างจากการทำนาทำสวนก็ไปรับจ้างกับนายจ้างอื่นๆ ได้ นับเป็นกลวิธีหนึ่งที่คนในพื้นที่ชายแดนปฏิบัติกัน เพื่อต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน รวมทั้งภาวะขาดแคลนแรงงานเพราะผู้คนส่วนหนึ่งเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ

นายจ้างบางคนปฏิเสธที่จะตอบคำถามว่ามีลูกจ้างซึ่งเป็นแรงงานผิดกฎหมายเหล่านี้หรือไม่จำนวนเท่าไร คนลาวที่รับจ้างทำงานทั่วไปหรือคนไร้รัฐก็ขออนุญาตไม่เปิดเผยชื่อนายจ้างหรืองานหรือสถานที่ทำงานของตนให้ทราบ เพราะเขาต่างพึ่งพากัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน แม้บางอย่างจะผิดกฎหมายก็ตาม ซึ่งเขาเหล่านั้นก็จะอ้างกฎระเบียบในรัฐและระหว่างรัฐว่าไม่ยุติธรรม มีขั้นตอนมาก ค่าใช้จ่ายหรือเก็บภาษีแพง เขาจึงต้องหา

ทางออกด้วยวิถีทางของเขา ซึ่งสามารถช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

พื้นที่ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ของคนไร้รัฐ แรงงานต่างชาติดังกล่าว สิ้นค้าหนีภาษี สิ้นค้าเถื่อน การลักลอบข้ามแดน ฯลฯ ที่ส่วนหนึ่งผูกพันกันไว้ด้วยความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ที่แฝงผลประโยชน์ต่างตอบแทนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดของชีวิต แม้การอุปถัมภ์ในบางกรณี บางกลุ่มอาจเป็นการอำพรางเก็บกักผู้คนไว้เพื่อผลประโยชน์ของตน ม่านแห่งความเมตตากลายเป็นม่านที่ปิดบังให้คนเหล่านั้นกลายเป็นคนไร้สิทธิ์ ไร้สัญชาติ เป็นคนไร้รัฐที่หลบซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์มายาวนาน ผลประโยชน์นั่นเอง

เครือข่าย : สายสัมพันธ์สองฝั่งโขง

ผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนสองฝั่งโขงที่มีการข้ามฝั่งไปมาหาสู่กันมาตั้งแต่ในอดีตสืบสานความสัมพันธ์ระบบเครือข่าย เป็นพี่น้อง สามีภรรยาที่แต่งงานมีลูกหลานสืบทอดต่อกันมาโดยอาศัยอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง พ่ออยู่ฝั่งนี้ น้องอยู่ฝั่งนั้น พ่อแม่อยู่ฝั่งนี้ ลูกหลานอยู่ฝั่งโน้น เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เขาต้องไปมาหากัน แม่น้ำโขงจึงมีใช้เส้นกันขวางความสัมพันธ์ดังในปัจจุบันที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์การข้ามฝั่ง การแบ่งแยกรัฐชาติ แต่ไม่อาจแบ่งแยกความรักความสัมพันธ์เครือข่ายของเขาเหล่านั้นได้ การดำรงอยู่ด้วยการมีบัตรประชาชนสองใบในสองประเทศจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เขาใช้ต่อรองเพื่อการดำรงอยู่บนพื้นที่เครือข่ายของเขาได้แม้ต้องผิดกฎหมายของรัฐก็ตาม

“... ทำใจได้ละ เราจะต้องข้ามไปข้ามมา ฝั่งนี้ก็พ่อแม่พี่น้อง ฝั่งโน้นก็ผัว ลูก หลาน ตัดกันไม่ได้หรอก มันจำเป็นที่จะต้องมีบัตรสองใบ ต้องใช้แสดงติดต่อราชการหลายๆ อย่าง เรื่องทรัพย์สินมรดก เรื่องสิทธิการรักษาพยาบาล สิทธิอื่นๆ ที่ควรได้อีก เพราะเราก็อาศัยอยู่ทั้งสองฝั่ง มันมาแบ่งแยกชาติกันทีหลัง ฉันท้องทำอย่างนี้ ความรักมันห้ามกันไม่ได้... ดิฉันก็ไทยกับลาวเป็นผัวเป็นเมีย เป็นพี่เป็นน้องกัน จะได้ไม่ทะเลาะกัน”

นางปราณี หญิงไทยที่สร้างครอบครัวร่วมกับชายลาวในเมืองโกสอนพุมิหวาน ยืนยันความรักไร้รัฐของเธอว่าควรมีบัตรประชาชนสองใบ เขาและเธอมีลูกหลานสืบสายโลหิตสืบกว่าคน นับเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีความสุข ข้ามแดนไปมาเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายกับพี่น้องอื่นๆ อย่างแนบแน่นสนิทใจ ไร้ความแปลกแยก แม้สายน้ำโขงที่เชื่อมร้อยความรักของเธอและเขาเหล่านั้นจะถูกเทคโนโลยีของอำนาจสถาปนาให้เป็นเส้น

กันอาณาเขตไทย-ลาว แต่ไม่เคยขวางกันความรัก ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของพวกเขาเลย

การสร้างความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ (Kinship) เป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เชื่อมโยงจากการแต่งงานของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงที่ไม่เคยคิดว่าสายน้ำโขงจะแบ่งแยกเชื้อชาติหรือสายสัมพันธ์ของพวกเขา การข้ามโขงเพื่อไปมาหาสู่กัน ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ฟังพาวาตย์ซึ่งกันและกันจึงเป็นเรื่องปกติในวิถีชีวิตของพวกเขา เมื่อมีการขัดกันให้แม่น้ำแห่งชีวิตของพวกเขากลายเป็นเส้นกั้นเขตแดนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการข้ามแดน เขาจึงต้องหาวิถีทางที่จะดำรงความสัมพันธ์ของเขาให้คงอยู่ต่อไป การทำบัตรประชาชนสองสัญชาติ การลักลอบข้ามแดน แรงงานผิดกฎหมาย คนไร้รัฐ จึงเกิดขึ้นในพื้นที่สองฝั่งโขงที่กลายเป็นพื้นที่ชายแดนและมองว่าพวกเขาเหล่านี้คือ ปัญหา หนึ่ง ที่เขาดำรงชีวิตเช่นนี้มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษที่สืบสานความสัมพันธ์ระบบเครือญาติอย่างไม่ขาดสายดุจสายน้ำโขงที่หล่อเลี้ยงชีวิตพวกเขาตลอดมา

บทสรุป

กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมิได้อยู่อย่างอิสระโดดเดี่ยว แต่เคลื่อนไหวอยู่ในบริบทของรัฐชาติ ซึ่งกำหนดนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและความสัมพันธ์ของพวกเขา เป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพิจารณามากขึ้น ความแตกต่างกันในตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ภายใต้รัฐที่ตนเองสังกัดอยู่ เชื่อมโยงกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์กับรัฐที่แตกต่างกัน ทำให้สภาพของแต่ละกลุ่มและความสามารถในการต่อรองกับรัฐมีความแตกต่างกัน ผู้คนในชุมชนบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว กรณีเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต จึงพยายามสร้างกลไกความสัมพันธ์ในสังคมในรูปแบบต่างๆ ขึ้นเพื่อสามารถดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นที่ที่รัฐขีดกั้นความสัมพันธ์ของผู้คนให้แบ่งแยกออกจากกัน

กลไกการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นปรากฏการณ์ในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว สอดคล้องกับแนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) ดังที่ สุเทพ สุนทรภัสส์ (2548 : 81-97) กล่าวโดยสรุปไว้ว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แพร่หลายโดยทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบันจะพบว่าหมู่บ้าน คณะชน เผ่าพันธุ์ ตลอดจนชุมชนที่ครั้งหนึ่งเคยโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบเขตที่ต่างกัน

ออกไป ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่ามียุทธศาสตร์วัฒนธรรมหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีตประเพณีของชนกลุ่มอื่น ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่างก็สูญเสียความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมของตนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่พยายามดำรงความเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดจากสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มดังกล่าวมีสิ่งที่อาจเรียกรวมๆ ได้ว่า สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทัศนคติความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนา รวมกัน มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน และรวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน.... ชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) เป็นผลผลิตใกล้ชิดระยะยาวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวพันกับลักษณะพลวัตของการจัดระเบียบความสัมพันธ์และขนบธรรมเนียมประเพณี การรวมกลุ่มทางสังคมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ที่มีบทบาทและหน้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและถูกนำไปใช้ในความหมายที่มีลักษณะเฉพาะในฐานะที่เป็นกลไกของการจัดองค์กรที่ไม่เป็นทางการ

การใช้กลไกต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเมืองโกสอนพมวิหาน ท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มคนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการปะทะปฏิสัมพันธ์กันหลายรูปแบบ การพยายามสร้างความสัมพันธ์ให้อยู่ร่วมกันได้จึงต้องใช้กลวิธีที่หลากหลายปรับเปลี่ยนไปตามบริบทแวดล้อมและกลุ่มผู้คนในพื้นที่เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันในการดำรงชีวิตอยู่บนพื้นที่ชายแดนของชาติ

กิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ชายแดนที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติอย่างต่อเนื่องตามประเพณี รวมทั้งกิจกรรมใหม่ๆ ที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เสริมสร้างความสัมพันธ์ บนพื้นฐานของจารีตพิธีคองดั้งเดิมและความเชื่อในหลักธรรมทางพุทธศาสนา รัฐจึงควรส่งเสริมการจัดกิจกรรม งานประเพณี พิธีกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระดับประเทศให้มากขึ้น โดยประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับชุมชน ให้คนในชุมชนสองฝั่งโขงได้มีกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานความเชื่อและศาสนา จัดทำเอกสารบันทึกเรื่องราว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมไว้ให้อนุชนได้ศึกษาเพื่อส่งเสริมและสืบสานความสัมพันธ์ภายในประเทศและระหว่างประเทศให้มั่นคงอันเป็นผลดีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ดวงจำปา (นามแฝง). 2542. **มุกดาหารอัญมณีชายฝั่งโขง**. กรุงเทพฯ : แสงปัญญาเลิศ.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546. **อัตลักษณ์ ชชาติพันธุ์ และความเป็นคนชายขอบ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แปลน พรินต์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2545. “ข้ามพรมแดน : กับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่ และความเป็นชาติ” **สังคมศาสตร์ 15** (ฉบับที่ 1).
- ยศ สันตสมบัติ. 2551. **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรม ของรัฐชาติในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- รัตนา โตสกุล. 2548. **มนต์เสน่ห์เรื่องอำนาจ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุเทพ สุนทรเกสซ์. 2548. **ชาติพันธุ์สัมพันธ์**. กรุงเทพฯ : ด้านสหวิชาการพิมพ์.
- ศิราพร ณ ถลาง. 2548. **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิถีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. 2545. “ระบบอุปถัมภ์และโครงสร้างชนชั้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” **ระบบอุปถัมภ์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาลาว

- คณะพรรคแขวงสะหวันนะเขต. 2005. **เอกสารการประชุมใหญ่ครั้งที่ 6 พรรคประชาชนปฏิวัติลาว. สะหวันนะเขต : คณะประจำพรรคแขวงสะหวันนะเขต**.

ภาษาอังกฤษ

- Evans, Grent. 1999. **Laos Culture and Society**. Bangkok : O.s. Printing House.
- Walker, Anddrew. 1997. **The Legend of the Gloden Boat : Regulation Transport and Trade in North-Western Laos. A Thesis Submitted for the Degree of Philosophy of The Australian Nation University**.
- Wilson, M. Thomas and Donnan, Hastings. (eds.) 1998. **Border Identities Nation and State At Internation Forntiers**. UK : Cambridge.